

Handläggare: emelie.mynde@fub.se

Solna, den 2025-06-02

Administrativa sanktioner i socialförsäkringen (Ds 2025:8)

Riksförbundet för barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, FUB

är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning ska kunna leva ett gott liv. Vi är cirka 26 000 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet. Personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras anhöriga är medlemmar i FUB liksom många andra som delar vår grundsyn.

Inledningsvis

Riksförbundet FUB vill inledningsvis framföra att vi delar utredningens målsättning att stoppa de som fuskar och begår bidragsbrott. Riksförbundet FUB har dock invändningar mot hur vissa av utredningens förslag kan drabba personer med intellektuell funktionsnedsättning, IF, och framför våra synpunkter nedan.

Funktionsrättsanalys saknas

Riksförbundet FUB ser allvarigt på att utredningen helt saknar en analys utifrån rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, funktionsrättskonventionen, nämns inte en enda gång i utredningen. Detta trots att socialförsäkringen är av otrolig vikt för personer med funktionsnedsättning. Därför behöver en analys göras av förslagens överensstämmelse med konventionens rättigheter.

Enligt Funktionsrättskonventionens artikel 4 ska inte åtgärder införas som inskränker rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Särskilt förslaget som skulle innebära avstängning från en förmån innebär en försämring av de rättigheter som personer med funktionsnedsättning har idag och står därför i strid med artikel 4.

Administrativ sanktionsavgift

Utredningens förslag:

Den som lämnar en oriktig uppgift ska få en sanktionsavgift, om den oriktiga uppgiften har lett till en felaktig utbetalning av ersättning. Detsamma gäller den som inte uppfyller en skyldighet att lämna uppgifter eller anmäla ändrade förhållanden, om underlåtenheten har lett till en felaktig utbetalning. Administrativa sanktionsavgifter innebär ett strikt ansvar för oriktiga uppgifter och för underlåtenhet att uppfylla en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

...//...

En sanktionsavgift ska sättas ned helt eller delvis om det är oskäligt att ta ut sanktionsavgiften med fullt belopp med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

FUB tycker

Riksförbundet FUB instämmer i förslaget till den delen att det ska kunna gå att påföras en administrativ avgift i de fallen någon lämnat en felaktig uppgift medvetet, eller uppsåtligen.

Riksförbundet FUB motsätter sig dock det strikta ansvaret att huvudregeln ska vara att en uppgift som felaktigt lämnats ska leda till en sanktionsavgift även om personen inte medvetet försökt lämna felaktiga uppgifter i syfte att få en ersättning denne inte haft rätt till. I dessa fall bör det räcka att den felaktiga utbetalningen återbetalas.

Riksförbundet FUB ser stora risker med förslagen för vår målgrupp, där en person med intellektuell funktionsnedsättning kan påföras en administrativ avgift om denna skulle lämna en uppgift personen på grund av sin funktionsnedsättning inte förstått stämde. Riksförbundet FUB ser även risker att det i vissa fall kommer att bedömas att personen med IF har agerat grovt vårdslöst trots att den felaktiga uppgiften har berott på funktionsnedsättningen.

Krav på att lämna uppgifter vid t.ex. ändrade förhållanden är ofta byråkratiskt formulerade på ofta svår och krånglig svenska och framkommer oftast i beslut om förmånen. Besluten är inte anpassade för att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska förstå innehållet. Ofta behövs texter på lättläst svenska, med bildstöd eller att en handläggare förklarar informationen på ett kognitivt tillgängligt sätt. Detta sker nästan aldrig i praktiken. På intet sätt har därför det säkerställts att informationen i beslutet har tillgodogjorts den enskilde på ett sätt denne kan förstå. Att påföra en sanktionsavgift på en person med IF som inte lämnat en uppgift på grund av att den inte förstått regelverket på grund av sin funktionsnedsättning är att straffa personen för sin funktionsnedsättning.

Riksförbundet FUB anser inte att den regel som föreslås om att Försäkringskassan kan sätta ned avgiften helt eller delvis fullt ut kommer minimera de risker som finns att personer med intellektuell funktionsnedsättning felaktigt påförs en sanktionsavgift. I den lagtext som föreslås i 108 kap. 5 § Socialförsäkringsbalken framgår: *”Vid denna bedömning ska särskilt beaktas om 1. den oriktiga uppgiften eller underlåtenheten att uppfylla en skyldighet att lämna uppgifter eller anmäla ändrade förhållanden, som har lett till att en sanktionsavgift ska tas ut, kan antas bero på ålder, hälsa eller liknande förhållanden”*. Riksförbundet FUB föreslår att man även skriver in kognitiv funktionsnedsättning som ett uttryckligt skäl samt att om en felaktig eller utebliven uppgift berott på den kognitiva funktionsnedsättningen ska avgiften sättas ned helt. Utan att felaktiga eller ej lämnade uppgifter som beror på en kognitiv funktionsnedsättning uttryckligen undantas riskerar lagstiftningen

att slå orimligt hart mot personer med intellektuell funktionsnedsättning i praktiken. Om enskilda handläggare ska bedöma konsekvenserna av en enskilds persons intellektuella funktionsnedsättning krävs omfattande kompetens och kunskap om funktionsnedsättningen, vilket vi ofta får rapporter från medlemmar om att det saknas i praktiken i handläggning av ärenden hos Försäkringskassan.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning har ofta en väldigt ansträngd ekonomi. Enligt den rapport som Riksförbundet FUB tar fram årligen, "Fångad i fattigdom?", kan en person med IF som har aktivitetsersättning, bor i en gruppboad och lever på konsumentverkets skäliga kostnader gå back ca 1700 kronor per månad¹. När funktionsrättskommittén granskade Sveriges efterlevnad av funktionsrättskonventionen 2024 gav de rekommendationen till Sverige att vidta alla åtgärder som krävs för att åtgärda motverka att personer med funktionsnedsättning ska löpa högre risk att drabbas av fattigdom och se till att ett funktionsnedsättningsperspektiv ingår i alla undersökningar, all forskning, all politik och alla planer på området fattigdomsminskning.²

I utredningen föreslås en minsta sanktionsavgift baserat på prisbasbelopp som för 2025 skulle innebära 2 352 kronor. Det motiveras med att även de med svagare betalningsförmåga över tid kan betala ett så litet belopp då det inte växer med ränta, och att om summan är oskälig får den sättas ned i en proportionalitetsbedömning. Riksförbundet FUB vill dock framhäva att 2300 kronor är en stor summa för den som går back 1700 per månad. Det finns inga marginaler att ta av. Riksförbundet FUB anser att det uttryckligen bör anges i bestämmelsen att den enskildes betalningsförmåga är ett skäl att väga in för nedsättning av avgiften. Detta likt de regler som finns kring eftergift av återbetalningskrav, se 108 kap. 12 § Socialförsäkringsbanken där det särskilt ska beaktas vilken förmåga den eller de försäkrade har att kunna betala tillbaka ersättningen.

Riksförbundet FUB anser därtill att assistansersättning bör undantas från sanktionsavgift när det gäller att en felaktig uppgift påverkat omfattningen av insatsen och den enskilde inte har haft uppsåt eller varit grovt oaktsam vid uppgiftslämnandet. I dessa fall bör det räcka med att den felaktiga ersättningen återbetalas. Annars riskerar det att ge stora och oskäliga konsekvenser för assistansens kvalitet eller möjligheten att bedriva assistans under en viss tid, vilket kan ge konsekvenser för den enskildes liv och hälsa.

Avstängning från socialförsäkring

Utredningens förslag

¹ FiF 2025

² Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges kombinerade andra och tredje periodiska rapport p. 60 a)

Det införs en möjlighet för Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten att stänga av en person från en viss förmån i socialför säkringsbalken. En avstängning ska avse en viss tid, minst tre månader och högst tre år. För att stänga av någon från en förmån krävs att denne medvetet eller av grov vårdslöshet har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att uppfylla en skyldighet att lämna uppgifter eller anmäla ändrade förhållanden. Den oriktiga uppgiften eller underlåtenheten ska ha betydelse för rätten till förmånen eller storleken av den.

FUB tycker

Riksförbundet FUB motsätter sig att det ska införas en möjlighet att stänga av någon från en förmån. En avstängning kan ge stora konsekvenser för både den enskilde och anhöriga som ofta får stötta upp både med omsorg och ekonomi.

Att stänga av någon från en förmån som personen har rätt och behöver för t.ex. sin försörjning är oproportionerligt och kräver skarpare ramar och kriterier än vad utredningen föreslår. Undantag bör tydligt framgå av lag. Resultatet av att stänga av någon från socialförsäkringen kommer därtill leda till att kostnaden flyttas till kommunen i form av att den enskilde tvingas söka försörjningsstöd. Personer som t.ex. har sjukersättning eller aktivitetsersättning har ju dessa ersättningar då man inte har möjlighet att helt eller delvis försörja sig på den reguljära arbetsmarknaden. Även annan ersättning, såsom merkostnadsersättning, kan syfta till att betala för ökade medicinkostnader, ställföreträdare eller hjälpmedel som den enskilde inte klarar sig utan. Avstängning från omvårdnadsbidrag kan leda till att föräldern till barnet med funktionsnedsättning inte fortsatt kan gå ned i tid för att tillgodose barnets ökade behov, vilket går ut över barnet med funktionsnedsättning.

Konsekvenserna blir stora och förödande för den enskilde. En avstängning blir ju enbart aktuell om en felaktig uppgift lett till en felaktig omfattning av en förmån man har rätt till i en annan omfattning. Om uppgiften lett till en förmån den enskilde inte har rätt till kommer denna att dras in. Riksförbundet FUB motsätter sig införandet av en möjlighet till avstängning i sin helhet, men om det ändå införs behövs tydligare kriterier och undantag. Även tiden för avstängning bör vara kortare.

Tilltron till socialförsäkringssystemet

Riksförbundet FUB vill även lyfta det nedsatta förtroende för Försäkringskassan som utredningens förslag kan leda till. Många personer med intellektuell funktionsnedsättning är rädda att göra fel och är rädd att förlora den ersättning man har. Redan idag är det många som inte vågar t.ex. testa på praktik eller jobb med lönebidrag av rädsla för att förlora aktivitets- eller sjukersättning om det skulle visa sig inte fungera i längden. Riksförbundet FUB ser risken att de förslag denna utredning presenterar kan höja de trösklarna ännu mer, då personer kan bli rädda för att inte agera på "rätt sätt" om det kan leda till sanktionsavgifter eller avstängning. Det kan även leda till att personer med IF avstår från att

ansöka om vissa ersättningar, t.ex. merkostnadsersättning, av rädsla för att göra fel. Därutöver finns risken att personer avstår från att lämna uppgifter alls då kontakten med Försäkringskassan redan idag kan upplevas orosfylld.

Ökade kontaktvägar till Försäkringskassan måste införas

Idag finns inte möjlighet att anmäla ändrade förhållanden digitalt om du inte har ett pågående ärende. Om ändringar ska anmälas måste man därför antingen sitta i långa telefonköer till en växel som ofta har bristande kännedom om personens funktionsnedsättning samt vilka vägar in personen ska ta. Alternativet är att skicka in ett brev med postgången till en inläsningscentral. Med de stora risker för sanktionsavgift eller avstängning som förslagen medför bör även omfattande krav sättas på Försäkringskassans kontaktvägar för att dessa ska bli tillgängliga för den med en pågående ersättning. Till exempel bör det kunna gå att logga in på mina sidor och anmäla ändrade förhållanden i sina pågående förmåner vilket inte är möjligt idag. Utöver ovanstående bör personer med funktionsnedsättning erbjudas personligt stöd att ange information och fylla i blanketter av en särskild handläggare.

Försäkringskassan behöver ta fram anpassad information

Som ovan anförts behöver personer med intellektuell funktionsnedsättning ofta få kognitivt tillgänglig information. Försäkringskassan bör därför få i uppdrag att ta fram anpassade informationsblad på lättläst svenska med bildstöd kring vilka skyldigheter som följer av ett beslut om förmån, t.ex. att anmäla ändrade förhållanden och vad det innebär.

För Riksförbundet FUB



Christina Heilborn
Förbundssekreterare